

Asia: VN/35729/2023

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laiksi sosiaalihuoltolain ja siihen liittyvien lakien muuttamisesta

Taustatiedot lausunnonantajalta

Edustan

Muu

Lausunnonantajan lausunto

1 Onko ehdotus kokonaisuudessaan kannatettava?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Saamelaiskäräjät arvioi ehdotusta saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Perusta saamelaisten omakielisille ja kulttuurinmukaisille sosiaali- ja terveydenhuollon palveluille on Suomen perustuslaissa, jonka mukaan saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Oikeutta käyttäen omakielisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja ohjaavat myös sote-järjestämislaki ja saamen kielilaki. Lisäksi muualla sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädännössä edellytetään palvelemaan asiakasta hänen äidinkieltensä ja kulttuurinsa huomioiden. Lainsäädännöstä huolimatta saamenkielisten palvelujen toteutuminen on heikkoa ja palvelut on rakennettu valtaväestön tarpeisiin.

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että saamelaisnäkökulmaa sisällytettäisiin suomalaiseen sosiaalihuoltoon koskevaan lainsäädäntöön, jotta palvelujen suunnittelua ja toteutusta ohjaisivat myös saamelaisille tärkeät periaatteet kuten kulttuurinen turvallisuus. Nyt esitettyssä laajassa uudistuksessa ei kuitenkaan esitetä uudistuksia erityisesti saamelaisväestölle suunnattujen palvelujen kehittämiseen. Saamelaiskäräjät myös kiinnittää huomiota siihen, ettei saamelaisten oikeuksien toteutumista nykytilassa tai lainsäädännön uudistusten jälkeen ole arvioitu riittävästi eikä saamelaisväestön osallisuudesta ole huolehdittu lainvalmistelun yhteydessä.

Esitettyihin uudistuksiin liittyy epävarmuustekijöitä, jotka liittyvät sääntelyn keventämiseen. Esitetyt tavoitteet edellyttävät lainsäädännön kehittämisen lisäksi myös hyvinvointialueen kehittämistoimia, mutta Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan jää epäselväksi, miten kehittämistyötä tehdään tilanteessa, jossa saamelaisten kotiseutualueen palveluista vastaava Lapin hyvinvointialue on taloudellisten säästöpainneiden alla ja ehditäänkö riittävää alueellista valmistelua toteuttamaan ehdotettujen voimaantuloaikojen puitteissa. Saamelaiskäräjät on huolissaan siitä, johtavatko laajat uudistukset saamelaisten palveluiden heikentymiseen, vaikka todellisuudessa olisi tarvetta palvelujen merkittäville parannuksille.

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriö sekä muu valtiovalta on sitoutunut kehittämään saamelaisväestön sosiaalihuollon palveluja siten, että saamelaiset saavat saamenkielisiä, kulttuurinmukaisia ja laadukkaita palveluja koko palvelupolun ajan. Nykyiset palvelupolut ovat rikkonaisia ja saamelainen asiakas ohjautuu usein suomenkielisiin palveluihin, jolloin saamelaisten oikeudet eivät toteudu. Ehjien palvelupolkujen rakentaminen edellyttää paitsi saamelaisten oikeuksien huomiointia lainsäädännössä, myös merkittäviä panostuksia saamenkielisten ja kulttuurisesti osaavien sosiaalihuollon ammattilaisten määrään.

2 Vastaavatko ehdotukset esityksen tavoitteita?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti esityksen tavoitteista?

Saamelaisten kotiseutualueen palvelujen järjestämisestä vastaa Lapin hyvinvointialue, jonka toimintaan kohdistuu merkittäviä säästöpaineita ja hyvinvointialue on ollut valtiovarainministeriön arviointimenettelyn kohteena. Saamelaiskäräjät on erittäin huolissaan siitä, että mikäli samanaikaisesti leikataan hyvinvointialueen rahoitusta ja kevennetään sen toimintaa koskevaa sääntelyä, voi seurauksena olla saamelaisten kotiseutualueen ja saamenkielisten palvelujen saatavuuden heikkeneminen. Esityksessä on positiivisia tavoitteita väestön tarpeita vastaavan palvelun kehittämiseen, mutta niiden käytännön toteutuminen vaatii hyvinvointialueelta oma kehittämistoimia. Lapin hyvinvointialueella on jouduttu taloudellisten reunaehtojen vuoksi supistamaan palveluverkkoa, jolloin syntyy huoli siitä, että se pystyisi realistisesti kehittämään uusia, laadukkaita ja koko alueen väestölle yhdenvertaisia toimintamalleja. Saamelaiskäräjät peräänkuuluttaakin valtion vastuuta ohjata hyvinvointialueen toimintaa siten, että saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet todellisuudessa toteutuvat sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevissa lainsäädännön uudistuksissa keskeisenä periaatteena on yhdenvertaisuuden edistäminen. Saamelaiskäräjät kuitenkin muistuttaa, että saamelaisväestön näkökulmasta yhdenvertaisuuden edistäminen edellyttäisi kulttuurisen turvallisuuden huomioimista palvelujen ohjauksessa. Käytännössä tämä edellyttää, että sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä ohjaavaan lainsäädäntöön täsmennetään tarve tarjota saamelaisväestölle omakielisiä ja kulttuuriin sovitettuja palveluita.

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että julkisella vallalla on velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Saamelaisilla alkuperäiskansana on oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, ja tämä oikeus toimii perustana myös oikeudelle omakielisiin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Suomi on lisäksi sitoutunut YK:n julistukseen alkuperäiskansojen oikeuksista, joka pitää sisällään myös oikeuden sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin. Saamelaiskäräjät on huolissaan siitä, että mikäli nyt esitetyt muutokset johtavat hyvinvointialueiden rahoituksen heikkenemiseen, on sillä negatiivisia vaikutuksia myös saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuuteen. Saamelaiskäräjät tuo esiin, että saamelaisten kotiseutualue on erityinen alue, jossa on pitkät välimatkat ja harva palveluverkko. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan esitykseen sisältyy riski siitä, että taloudelliset raamit johtavat myös saamelaisten kotiseutualueen ja saamenkielisten palvelujen karsimiseen tilanteessa, jossa palvelut toteutuvat jo lähtökohtaisesti heikosti.

3 Lausuntopalaute luvusta 1, onko erityistä tukea tarvitsevaa asiakasta koskeva pykäläesitys 5 a § kannatettava?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Saamelaiskäräjät pitää kannatettavana, että erityisen tuen tarpeessa olevan henkilön määritelmää selkeytetään siten, että määritelmä on koottuna yhteen. Saamelaiskäräjät kuitenkin huomauttaa, että saamelaisten asiakkaiden kohdalla erityisen tuen tarpeen arvioinnissa on oltava osaamista saamen kielten ja kulttuurin erityispiirteistä. Saamelaiskäräjien tiedossa on tilanteita, joissa saamenkielisen henkilön erityisen tuen tarve on tulkittu virheellisesti johtuen suomen kielellä hoidetusta asiakasprosessista. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että saamelaisväestön oikeusturva erityisen tuen tarpeen arvioinnissa toteutuu. Tämä edellyttää saamenkielisten ja kulttuurisesti osaavien sosiaalihuollon ammattilaisten määrän merkittävää lisäämistä.

4 Lausuntopalaute luvusta 2, onko erillinen hyvinvoinnin edistämistä koskeva 10 a § kannatettava?

Kyllä

Perustelut tiiviisti esityksen kannatettavuudesta?

Hyvinvointialueella ja kunnalla on jo nykytilassa lakiin perustuva velvollisuus edistää alueensa väestön hyvinvointia ja terveyttä omilla toimialoillaan sekä tehdä yhteistyötä keskenään ja muiden toimijoiden kanssa. Kunnan velvollisuuksista säädetään kuntalain 1 §:ssä sekä tarkemmin sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 6 §:ssä ja hyvinvointialueista annetun lain 7 §:ssä. Lapin hyvinvointialueen, saamelaisten kotiseutualueen kuntien ja Saamelaiskäräjien välinen yhteistyö on ollut keskeistä kokonaisvaltaisen kuvan muodostamisessa saamelaisväestön hyvinvoinnista ja siihen vaikuttavista tekijöistä, mutta yhteistyön rakenteet edellyttävät edelleen selkeytystä.

Saamelaiskäräjät pitää lähtökohtaisesti kannatettavana, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä koskevaa sääntelyä täsmennetään ja että sen soveltamisalaa ulotetaan myös sosiaalihuoltoon. Hyvinvoinnin edistämistyötä tehdään jo nykytilassa, mutta sen toteuttaminen edellyttää riittäviä resursseja. Erityisen haasteellisenä Saamelaiskäräjät pitää sitä, että saamelaisväestön hyvinvointia ja terveyttä koskeva tietopohja on edelleen puutteellinen, mikä vaikeuttaa tiedolla johtamista ja vaikuttavien toimenpiteiden kohdentamista.

Saamelaiskäräjät korostaa, että hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen ulottaminen sosiaalihuoltoon edellyttää lisäresursseja erityisesti saamelaisväestön kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien turvaamiseksi sekä kulttuurisesti tarkoituksenmukaisten palvelujen kehittämiseksi. Ilman selkeitä kirjauksia saamelaisten oikeuksien huomioimisesta on olemassa riski, että hyvinvointialueiden taloudelliset säästötoimet kohdentuvat myös saamelaisväestöä koskevaan hyvinvoinnin edistämistyöhön.

Saamelaiskäräjät pitää myönteisenä, että esitysluonnoksessa hyvinvoinnin edistäminen nähdään koko väestöä koskevana tehtävänä ja että toimenpiteitä voidaan kohdentaa eri väestöryhmiin. Saamelaiskäräjät katsoo kuitenkin tärkeäksi, että lakiehdotuksen perusteluissa tunnistetaan saamelaisväestö erilliseksi ryhmäksi, jonka hyvinvoinnin edistäminen edellyttää erityisiä, kohdennettuja toimia. Poikkihallinnollinen hyvinvoinnin edistäminen edellyttää selkeää koordinaatiota, jossa tunnistetaan saamelaisväestön erityiset tarpeet sekä varmistetaan tiivis yhteistyö Saamelaiskäräjien kanssa.

Lisäksi Saamelaiskäräjät korostaa, että vaikuttava hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyö saamelaisväestön osalta edellyttää riittävien resurssien osoittamista sekä saamen kieliä ja saamelaiskulttuuria tuntevien sosiaalihuollon ammattilaisten saatavuuden turvaamista. Tämän lisäksi on tärkeää varmistaa, että neuvonnassa ja ohjauksessa on käytettävissä saamenkielistä ja kulttuurisesti asianmukaista materiaalia.

5 Lausuntopalaute luvusta 3 - sosiaalityö ja sosiaaliohjaus: Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Saamelaiskäräjät tuo esiin, että saamenkielisten ja kulttuurisesti osaavien sosiaalihuollon ammattihenkilöiden saatavuus on erittäin haasteellista. Lisäksi saamelaisten kotiseutualueella on haasteita löytää sosiaalihuollon tehtäviin pätevää suomenkielistäkään henkilöstöä. Ammattilaisten vaihtuvuus muodostuu pitkäjänteisten asiakassuhteiden ja luottamuksen rakentumisen haasteeksi. Saamelaiskäräjät katsoo, että ammattilaisten välisen työnjaon osalta on huomioitava ammattilaisten vähäinen määrä, joka edellyttää, ettei ammattihenkilöiden tehtäviin tehdä liian kapeaa rajausta, joka estää saamenkielisen ammattilaisen työpanoksen kohdistamisen saamelaisille asiakkaille tai katkaisee jo syntyneitä luottamuksellisia asiakassuhteita. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan lakiehdotuksessa ja vähintäänkin sen perusteluissa olisi tuotava esiin, että palvelun järjestämisessä on turvattava saamenkielinen palvelu, koko palvelupolun ajan.

Saamelaiskäräjät näkee, että lakiehdotuksen perusteluissa olisi huomioitava saamenkielisten ammattilaisten vähäinen määrä ja osoitettava sitoumus niihin toimenpiteisiin, joita ammattilaisten määrän lisääminen edellyttää. Tällaisia ovat mm. oikeusministeriön saamen kielilain toteuttamiseen osoitetun avustuksen korottaminen, aikuiskoulutustukea korvaavan mallin kehittäminen

saamenkielisten ammattilaisten saatavuuden parantamiseksi, valtakunnallisen saamelaisen sote-alan kehittämishjelman perustaminen ja joustavien koulutusmahdollisuuksien parantaminen.

Luonnoksessa ehdotetaan, että sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen hallintopäätösten tekoa kevennetään tietyissä palveluissa. Saamelaiskäräjät pyytää sosiaali- ja terveysministeriötä arvioimaan, onko päätöksenteon keventämisellä vaikutuksia saamelaisen asiakkaan oikeusturvan toteutumiseen. Saamenkielisten palvelujen saatavuus on edelleen heikkoa ja usein saamelainen asiakas ohjataan suomenkielisen palvelun piiriin, jossa ei ole myöskään ymmärrystä saamelaiskulttuurin erityispiirteistä. Saamelaisväestöllä on jatkossakin oltava mahdollisuus hakea muutosta päätökseen, mikäli saamelaiselta asiakkaalta evätään mahdollisuus omakieliseen palveluun.

6 Lausuntopalaute luvusta 3 - lapsiperhepalvelu: Onko ehdotus uudesta lapsiperhepalvelusta ja siihen sisältyvästä taloudellisesta tuesta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Lakiuudistuksen tavoitteena on palvelujen toteuttamisen vahvistaminen sekä sääntelyn keventäminen. Lapsi- ja perhepalvelujen osalta ehdotukset lisäävät järjestämisen joustavuutta ja harkinnanvaraisuutta hyvinvointialueilla. Saamelaiskäräjät kiinnittää huomiota siihen, että saamelaisten kotiseutualueella tarjottavat lapsi- ja perhepalvelut, kuten esimerkiksi perheneuvolapalvelut, ovat jo nykytilassa haavoittuvia. Lapin hyvinvointialueen taloudellinen tilanne huomioon ottaen on olemassa riski, että velvoittavuuden vähentyessä palvelujen taso ja saatavuus heikkenevät entisestään saamelaisten kotiseutualueella.

Saamelaiskäräjät pitää ongelmallisena sitä, että sääntelyn väljentäminen voi johtaa hyvinvointialueiden välillä kasvaviin eroihin palvelujen saatavuudessa ja sisällössä. Tämä voi asettaa saamelaisväestön epäyhdenvertaiseen asemaan suhteessa muuhun väestöön asuinpaikasta riippuen. Saamelaiskäräjät on huolissaan siitä, vähenevätkö kannustimet ylläpitää ja kehittää lapsi- ja perhepalveluja, kuten kasvatus- ja perheneuvontaa, erityisesti saamenkielisinä ja kulttuuriin sovitettuina palveluina.

Saamelaiskäräjät korostaa, että lapsi- ja perhepalveluissa on turvattava saamenkielinen ja saamelaiskulttuuriin perustuva palvelu, joka mahdollistaa laadukkaan vuorovaikutuksen, luottamuksen rakentumisen ja asiakkaan ymmärretyksi tulemisen. Nykytilanteessa palvelut ovat pitkälti rakentuneet valtaväestön lähtökohdista, ja saamelaisperheiden tarpeiden tunnistaminen on usein yksittäisten, kulttuurin tuntevien työntekijöiden varassa. Esimerkiksi lapsen edun arvioinnissa ei kaikilta osin tunnisteta lapsen oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että lapsi- ja perhepalveluja kehitetään systemaattisesti siten, että ne vastaavat saamelaislasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin.

Lisäksi Saamelaiskäräjät kiinnittää huomiota lasten psykososiaalisen tuen saatavuuteen. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission työn ajaksi perustettu saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj – Uvjä – Uvja vastaa osaltaan tähän tarpeeseen, mutta sen toiminnan vakinaistamista koskevia toimenpiteitä ei ole toistaiseksi käynnistetty. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että yksikön toiminta turvataan pysyvästi ja sen rooli saamelaislasten psykososiaalisen tuen tarjoajina selkeytetään.

7 Lausuntopalaute luvusta 3 - Onko ehdotus uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden tuen palvelusta selkeä ja toteutettavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Lakiluonnos sisältää ehdotuksen uudesta työikäisten toimintakyvyn ja osallisuuden palvelusta, joka korvaisi kuntouttavan työtoiminnan, sosiaalisen kuntoutuksen ja vammaisten työtoiminnan ja työllistymistä tukevan toiminnan. Saamelaiskäräjät tuo esiin, että myös tähän palveluun liittyy sisällöllistä väljyyttä ja määrärahasidonnaisuus, jotka voivat johtaa palvelun saatavuuden ja toteutustapojen eriytymiseen. Sinänsä Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että palvelua voidaan toteuttaa yksilöllisten tarpeiden mukaan. Saamelaisväestön näkökulmasta tämä tarkoittaa, että palvelu järjestettäisiin kulttuuriin sovitulla tavalla. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että uuden palvelun järjestämistä ohjataan siten, että palvelu on käytettävissä saamen kielillä ja se soveltuu saamelaiskulttuuriin. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että mm. saamelaisiin perinteisiin elinkeinoihin liittyy erityispiirteitä, jotka on huomioitava toimintakyvyn ja osallisuuden ylläpitämiseen tähtäävässä palvelussa. Palvelun suunnittelu ja kehittäminen edellyttää perehtyneisyyttä saamelaiskulttuuriin, saamen kieliin ja alueen erityispiirteisiin. Palvelun toteutumisessa on turvattava myös sen alueellinen saavutettavuus. Nämä palvelun järjestämisen periaatteet olisi kirjattava lainsäädäntöön tai vähintäänkin lakiesityksen perusteluihin, jotta periaatteet toteutuisivat myös käytännössä.

8 Muu lausuntopalaute lukuun 3?

-

9 Lausuntopalaute sosiaalihuollon toteuttamisen alkuvaiheessa: neuvonta ja ohjaus, vireilletulo ja sosiaalihuollon asiakkuus, yhteyden saaminen sosiaalihuoltoon ja tuen tarpeen arviointi (luvut 2 ja 4) Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain kyllä

Perustelut tiiviisti?

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että sosiaalihuollon palveluihin pääsyä helpotetaan ja kynnystä palveluihin hakeutumiselle madalletaan tietoisesti. Saamelaisväestössä on tunnistettu korkea kynnys sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen käyttämiseen, jonka taustalla on mm. epäluottamus viranomaisiin. Palveluihin hakeutumisen esteeksi voi muodostua myös palvelun heikko saatavuus omalla kielellä. Saamelaiskäräjät pitääkin tärkeänä, että lainsäädäntö tunnistaisi tarpeen varmistaa myös saamelaisväestölle sujuvat palvelupolut ja erityisesti pääsy omakielisiin ja kulttuurinmukaisiin palveluihin.

Lakiluonnoksessa esitetään palvelutarpeen arvioinnin keventämistä nykytilanteesta. Saamelaiskäräjät pitää tätä tavoitetta ongelmallisena saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien näkökulmasta. Jo nykytilassa on havaittu, että saamelaisten asiakkaiden oikeudet eivät aina toteudu asianmukaisesti, vaikka sosiaalihuoltolain 36 § velvoittaa arvioimaan palvelutarpeen asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että asiakkaalle selvitetään hänen oikeutensa, velvollisuutensa ja palvelujen toteuttamisvaihtoehdot selkeästi. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan lakiehdotuksessa olisi syytä huomioida saamelaisten asiakkaiden kielelliset ja kulttuuriset erityispiirteet osana palvelutarpeen arviointia nykyistä selkeämmin ja velvoittavammin.

Esitys sisältää myös jonkun verran epäselvyyttä asiakasprosessin alkamiseen liittyen. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että saamelaiselle asiakkaalle on joka tilanteessa selkeää, missä asemassa hän palvelua käyttää ja kirjataanko hänestä tietoja eri järjestelmiin. Palvelutarpeen arvioinnin osalta Saamelaiskäräjät pyytää varmistamaan, että sitä toteutetaan saamen kielet ja kulttuuri huomioiden ja sille varataan tarvittava aika, joka mahdollistaa luottamuksen rakentumisen asiakkaan ja ammattilaisen välille. Erityisen tärkeää luottamuksen rakentamiseen on kiinnittää huomiota tilanteissa, joissa saamelaisen asiakkaan kanssa työskentelee valtaväestöön kuuluva työntekijä, jolloin asiakassuhteeseen liittyy ns. kaksinkertainen valta-asetelma (viranomaisen-asiakas, valtaväestö-alkuperäiskansa).

10 Lausuntopalaute luvusta 4 – asiakassuunnitelma ja omatyöntekijä? Ovatko ehdotukset selkeitä ja toteutettavissa olevia?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Saamelaisväestöllä voi olla historiallisista syistä johtuvaa epäluottamusta viranomaisia kohtaan, mikä voi vaikuttaa palveluihin hakeutumiseen sekä kokemukseen palvelujen vaikuttavuudesta ja hyödystä. Lisäksi sosiaalihuollon palvelut tuotetaan pääsääntöisesti suomen kielellä, eikä palvelujärjestelmä aina riittävästi tunnista saamelaiskulttuuriin liittyviä erityispiirteitä. Nämä tekijät vaikeuttavat osaltaan sosiaalihuollon palvelujen toteutumista saamelaisväestön osalta.

Saamelaiskäräjät katsoo, että lakiluonnoksessa ehdotetut asiakastyön mallit voivat osaltaan parantaa palvelujen laatua ja jatkuvuutta. Saamelaisväestön näkökulmasta on kuitenkin välttämätöntä varmistaa asiakkaan oikeus saamenkielisiin ja kulttuurinmukaisiin palveluihin myös omatyöntekijämallia toteutettaessa. Tämä edellyttää, että saamenkieliset asiakkaat ohjautuvat saamenkielisille ja saamelaiskulttuurin tunteville työntekijöille koko palvelupolun ajan.

Saamelaiskäräjät kiinnittää huomiota siihen, että saamenkielisten omatyöntekijöiden saatavuus on tällä hetkellä merkittävästi puutteellinen. Tilannetta heikentävät muun muassa aikuiskoulutustuen lakkauttaminen sekä oikeusministeriön myöntämän saamen kielilain 31 §:n mukaisen valtiovastuun leikkaukset. Näillä tekijöillä on suora vaikutus saamenkielisen henkilöstön saatavuuteen.

Saamelaiskäräjät katsoo, että omatyöntekijää koskevassa sääntelyssä tulisi varmistaa, että saamenkieliselle asiakkaalle osoitetaan ensisijaisesti saamenkielinen ja saamelaiskulttuurin tunteva työntekijä. Lisäksi lainsäädännöllä tulisi ohjata hyvinvointialueita varmistamaan, että saamenkieliset asiakkaat ohjautuvat saamenkielisille palvelupoluille ilman, että asiakkaan tarvitsee tätä erikseen vaatia. Omatyöntekijämallin osalta olisi tärkeää varmistaa, että omatyöntekijä tukee saamenkielisen palvelupolun muodostumista. Tämän vuoksi omatyöntekijämallin pitäisi koskea kaikkia asiakkaita eikä ainoastaan erityisen tuen tarpeessa olevia.

Saamelaiskäräjät korostaa myös omatyöntekijämallin toteutumisen näkökulmasta valtion vastuuta saamenkielisten sosiaalihuollon ammattilaisten saatavuuden vahvistamisessa.

11 Lausuntopalaute luvusta 4 - erityistä tukea tarvitsevan lapsen sosiaalityöntekijän asiakasmitoitus. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamelaisten kotiseutualueella välimatkat ovat pitkiä, jolloin ammattilaisten työaika kuluu myös siirtymiin. Tämä olisi huomioitava kaikessa ammattilaisten mitoitukseen liittyvässä sääntelyssä. Lisäksi olisi tärkeää varmistaa, että ensisijaisesti saamenkielisen asiakkaan kanssa työskentelisi saamenkielinen ammattilainen.

12 Muu lausuntopalaute lukuun 4?

-

13 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalityöntekijän erityiset tehtävät. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamenkielisen ja kulttuurisesti osaavan sosiaalihuollon ammattihenkilöstön saatavuus on heikkoa. Sosiaalityöntekijän erityisiin tehtäviin sisältyy mm. tilanteet, jotka vaativat oikeudellista osaamista sekä tutkimuksellisen ja kokemuksellisen tietopohjan tai rakenteellisen näkökulman soveltamista. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan tällaisia tilanteita ovat myös saamelaisen asiakkaan tilanteet, joissa on oltava osaamista varmistaa saamelaisten kielelliset ja kulttuuriset oikeudet. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että mikäli tällaista osaamista ei ole sosiaalityöntekijällä, varmistetaan tämä osaaminen jonkun toisen ammattihenkilön kautta monialaisessa yhteistyössä.

14 Lausuntopalaute luvusta 5 - sosiaalihuollosta vastaava viranhaltija. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Ei kantaa

Perustelut tiiviisti?

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamelaiskulttuurin erityispiirteisiin liittyvä osaaminen on tärkeä varmistaa myös palveluiden johtamisessa. Mikäli sosiaalihuollosta vastaavalla viranhaltijalla ei ole riittävää ymmärrystä ja osaamista varmistaa saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuutta, edellyttää tämä tiivistä yhteistyötä saamenkielisten palvelujen koordinoinnista vastaavien tahojen kanssa. Saamelaisväestölle suunnattuja palveluja on lisäksi kehitettävä tiiviissä yhteistyössä Saamelaiskäräjien kanssa.

15 Lausuntopalaute sosiaalihuollon asiakastietojen kirjaamisesta. Onko ehdotus selkeä ja toteuttavissa oleva?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Lakiluonnoksessa esitetyt kirjaamista koskevat muutosehdotukset eivät riittävästi huomioi saamelaisten asiakkaiden tarpeita eivätkä heidän oikeusturvaansa. Sosiaalihuollon kirjaamiskäytäntöjä ja asiakirjarakenteita on kehitetty ja yhdenmukaistettu useissa sote-uudistuksiin liittyvissä hankkeissa, mutta saamelaisten huomioiminen näissä käytännöissä on jäänyt puutteelliseksi.

Nykyiset kansalliset asiakirjarakenteet eivät kaikilta osin tunnista saamelaisasiakkaiden kulttuurisia erityispiirteitä ja palvelutarpeita, minkä seurauksena ne voivat jäädä näkymättömiksi kirjaamisessa. Kirjaamiskäytännöissä tulisivat nykyistä paremmin mahdollistaa saamelaisten asiakkaiden tunnistaminen, heidän kulttuuristen palvelutarpeidensa huomioiminen sekä äidinkielen kirjaaminen.

Lisäksi saamelaisten kielelliset oikeudet tulee turvata myös heidän oikeudessaan tarkastella omia tietojaan omalla äidinkielellään esimerkiksi Kanta-palvelussa. Tällä hetkellä Kanta-palvelua ei ole saatavilla saamen kielillä. Kansallisessa kielikoodistossa saamen kielet kuitenkin tunnistetaan kolmimerkkisinä kielikoodeina, mikä luo edellytyksiä niiden paremmalle huomioimiselle myös tietojärjestelmissä.

16 Lausuntopalaute asiakasmaksuihin ehdotetuista muutoksista?

Saamelaiskäräjät ei kannata ehdotettuja korotuksia pitkäaikaisen ympärivuorokautisen palveluasumisen ja pitkäaikaisen laitoshoidon enimmäismaksuihin eikä jatkuvan ja säännöllisen kotona annettavan palvelun enimmäismaksuihin. Saamelaiskäräjät muistuttaa, että kotiin annettavien palvelujen osalta on huomioitava saamelaisten kotiseutualueen pitkät välimatkat, joiden vuoksi monelle saamelaiselle ikäihmiselle kotiin annettava palvelu on välttämätöntä, jotta henkilö voi elää osana omaa kieli- ja kulttuuriyhteisöään harvasta palveluverkosta huolimatta. Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että myös kohtuullisten asiakasmaksujen kautta varmistetaan matala kynnys palvelujen käyttöön. Asiakasmaksujen korotuksilla voi olla vaikutuksia palveluiden käyttöön ja niihin hakeutumiseen, jolla taas voi olla vaikutuksia myöhemmin kasvavaan palvelujen tarpeeseen. Saamelaiskäräjät pyytää huomioimaan, että kotitalouden taloudellisen kuormituksen kasvussa on huomioitava myös muiden välttämättömien menojen (mm. matkakustannusten) kasvu sekä aiemmat sosiaaliturvaan kohdistuneet muutokset, joilla on ollut vaikutusta myös saamelaisväestöön.

17 Lausuntopalaute muista säädösmuutosehdotuksista?

Saamelaiskäräjät katsoo, että sosiaalihuollon palveluiden kehittäminen edellyttäisi myös nykyistä vahvempaa rajat ylittävää yhteistyötä. Saamelaisväestöä elää neljän valtion alueella ja yksilötasolla voi olla luontevaa asioida valtioiden rajojen yli, mutta erilaiset lainsäädännöt ja rakenteet luovat esteitä palvelujen käytölle. Rajat ylittävien palveluiden nykyistä paremmalla hyödyntämisellä kuitenkin voitaisiin parantaa mm. saamenkielisten sijaisperheiden, perhetyön ja kuntoutuksen saatavuutta. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan tarve rajat ylittävälle yhteistyölle pitäisi tunnistaa lainsäädäntöhankkeissa ja varmistaa, että uudistukset purkavat esteitä eivätkä aiheuta uusia. Rajat ylittävien palveluiden näkökulmaa ei ole huomioitu nyt tehtävässä uudistuksessa.

18 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten taloudellisista vaikutuksista?

Osittain ei

Perustelut tiiviisti?

Saamelaiskäräjät pitää tärkeänä, että taloudellisten vaikutusten osalta arvioidaan myös sitä, miten esitetty vaikutus kohdistuu nimenomaan saamenkielisiin palveluihin kohdennettavaan rahoitukseen. Saamelaiskäräjät on huolissaan siitä, että Lapin hyvinvointialueen taloudellisen tilanteen vuoksi nyt esitetyt säästöt kohdistuvat myös saamenkielisiin palveluihin tai että saamenkielisten palvelujen kehittäminen jää puutteelliseksi eivätkä esityksen tavoitteet saamelaisväestön osalta toteudu. Saamelaiskäräjät pitäisikin tärkeänä, että sosiaali- ja terveysministeriö arvioi vielä, millaisia resursseja saamenkielisten sosiaalihuollon palvelujen kehittäminen edellyttää, jotta uudistuksen tavoitteet toteutuvat myös saamelaisväestön palvelujen osalta.

19 Antaako esitysluonnos riittävän ja oikean kuvan lakiehdotusten muista vaikutuksista ja yhteisvaikutuksista?

Ei

Perustelut tiiviisti?

Esityksen vaikutusten arvioinnissa ei arvioida erikseen vaikutuksia alkuperäiskansa saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen. Saamelaiskäräjät kuitenkin tunnistaa esityksessä useita kohtia, joilla voi olla merkitystä saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen toteutumiseen ja sitä myötä saamelaisten oikeuksien toteutumiselle. Palvelujen kielellinen saavutettavuus on kielellisten oikeuksien toteutumisen tärkeä edellytys. Jos henkilön kielelliset oikeudet palvelussa eivät toteudu, voi tällä olla vaikutuksia myös muiden oikeuksien toteutumiseen. Kehittämistoimista huolimatta Lapin hyvinvointialueella on edelleen vaikeuksia toteuttaa saamenkielisiä palveluita. Esityksen vaikutusten arvioinnissa yhdenvertaisuuden ja kielellisten oikeuksien osalta tunnistetaan, että positiiviset vaikutukset riippuvat hyvinvointialueiden omista toimista. Erityisesti harkinnanvaraisuuden lisääntyminen ja sääntelyn purkaminen sisältävät Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan riskin siitä, että saamenkielisten palvelujen saatavuus heikkenee tai niitä ei kehitetä siinä määrin kuin olisi saamelaisväestön näkökulmasta tarpeellista. Tämä edellyttää, että lakimuutosten vaikutuksia palvelujen toteutumiseen seurataan ja arvioidaan myös uudistuksen jälkeen ja sitoudutaan kehittämään lainsäädäntöä vastaamaan saamelaisväestön tarpeita.

Vaikka lakiluonnoksessa on nostettu saamelaisten oikeuksia nykylainsäädännön osalta mm. kielellisten oikeuksien sekä hyvinvointialuetta koskevien säädösten muodossa, ei uudistuksen vaikutuksia näiden oikeuksien toteutumiseen ole arvioitu. Lisäksi saamelaisten oikeuksien osalta olisi tärkeää käsitellä myös muuta sosiaalihuoltoa koskevaa lainsäädäntöä ja varmistaa, että mm. asiakkaan kieli- ja kulttuuritaustan huomiointia edellyttävien kirjauksien toteutumista arvioidaan ja lakiehdotukseen sisällytetään selkeät kirjaukset, jotka vahvistavat saamelaisten oikeuksien toteutumista.

Saamelaiskäräjät muistuttaa, että myös saamelaisten totuus- ja sovintokomissio on suositellut, että saamelaisväestön näkökulma pitäisi ottaa osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa. Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan tämän toteutuminen edellyttäisi muun ohella sitä, että valmisteltaessa sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä huomioitaisiin saamelaisväestön tarpeet ja tarpeiden mukaan sisällytettäisiin lainsäädännön uudistuksiin kirjauksia, jotka parantaisivat saamenkielisten ja kulttuurinmukaisten palvelujen saatavuutta. Saamelaiskäräjät pyytääkin sosiaali- ja terveysministeriötä kantamaan vastuuta ehdotuksen toimeenpanosta ja varmistamaan, että saamelaisväestön tarpeet tunnistetaan uudistuksessa.

Koivisto Anni
Saamelaiskäräjät